

БОРБЕНИ ПОРЕДАК У ОДБРАНИ НА ПЛАНИНСКОМ И КРАШКОМ ЗЕМЉИШТУ

Постоје мишљења да ширина и дубина одбране и расцепканост снага и средстава чине да борбени поредак у планини и красу није тако осетљив на атомска дејства и да умногоме одговара савременим захтевима одбране. Мисли се, да би примена конвенционалног система одбране, са незнатним повећањем растојања и отстојања, махом на тежишту, била подесна и за савремене услове, јер ће на планини и красу употреба атомског оружја од стране нападача бити мања и нерентабилна, а најчешће и неефикасна. Иако у оваквим мишљењима и поставкама има тачности, она ипак нису оправдана у потпуности, поготову када се негира рентабилност употребе атомског оружја на планинском земљишту. А ево због чега: Прво, каналисаност праваца на планинско-крашком земљишту и прилично слабе могућности децентрације (оне које би тактички биле оправдане), особито теже борбене технике, чине снаге и средства, не само на тежишту одбране, већ и на мање важним правцима врло осетљивим на дејства нуклеарног оружја. Самим тим и рентабилност употребе нуклеарног оружја је неоспорна и поред његовог „смањеног ефекта“ у овим областима (о чему ће доцније бити речи).

Друго, слаба пролазност и комуникативност, затим, честа и знатнија рушења и запречавања, које ће бранилац предузимати на пролазнијим и комуникативнијим правцима, као и жеља да се своје трупе не учине атомским циљевима, примораће нападача да врши нападе на широком фронту, да за сламање тежишта одбране користи маневар својих снага преко мање важних и теже пролазних праваца и да примењује ваздушне десанте и инфилтрације кроз међупросторе.

Ове околности утицаће на то да ће оперативно-тактички значај досада мање важних праваца и међупростора порасти, те ће нападач бити приморан да у величини циља не тражи рентабилност за употребу нуклеарног оружја, већ да је тражи у оперативно-тактичком значају снага на појединим правцима (што неће бити тако чест случај на маневарском земљишту, где ће се обично величина циља поклапати са његовом важношћу и рентабилношћу атомског дејства). Према томе, нападач неће увек у батаљону (за номиналну атомску бомбу) гледати рентабилан атомски циљ. Некада ће и снаге чете, па можда чак и мање, бити тучене овим или мањим атомским оружјем. Зато треба сматрати да је борбени поредак јединица у одбрани на планинско-крашком земљишту врло осетљив на атомска дејства, и то не само на тежишту већ и на мање важним правцима и у зонама

у којима не би било тактички оправдано употребити атомско оружје. Због тога и деконцентрацију снага и средстава треба вршити на свим правцима, а посебну пажњу посветити међупросторима које ће нападач много више него досада користити за напад и инфилтрацију својих снага.

Да би се ублажиле ове осетљивости, морају се решити следећа питања:

— какве су специфичности дејства атомског оружја на планинско-крашком земљишту и

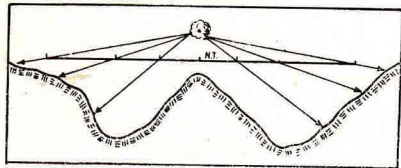
— како у условима слабе комуникативности остварити растреситији борбени поредак, али тако да се динамичношћу (покретом) таквог растреситог поретка може остварити тежиште одбране, јер знамо да одбрана на планинско-крашком земљишту треба да буде активнија него на маневарском и да у савременим условима брзина маневра и растреситост у циљу противатомске заштите, због организациско-формациске структуре (особито пољских) јединица, стоје у прилично заоштреној опречности.

Карактеристике ефекта употребе атомског оружја на планинском и крашком земљишту

Ако се при разматрању дејства атомског оружја (јачина, трајање и досадашња општа искуства) у појединим зонама-типovima крашко-планинског земљишта (планински крас, средње и ниже крашке зоне и крашка поља и долине), послужимо извесним хипотезама и досада познатим резултатима опита, онда можемо доћи до приближно тачних закључака о позитивним и негативним странама дејства атомског оружја у овим областима.

Кроз анализу учинка дејства номиналне атомске бомбе, при разним нултим тачкама у односу на рељеф земљишта, можемо уочити следеће:

Под претпоставком распрскавања номиналне атомске бомбе у ваздуху на висини од 400—600 метара изнад површине земље, са положајем нулте тачке над гребеном, видећемо да би она својим дејством обухватила сам гребен, затим обе његове стране, па чак и падине суседних гребена, ако су у радијусу дејства (шема 1).

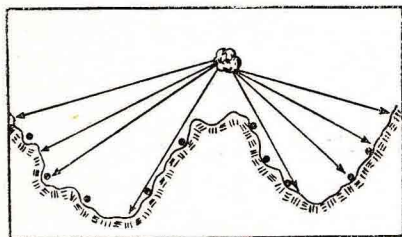

Шема 1

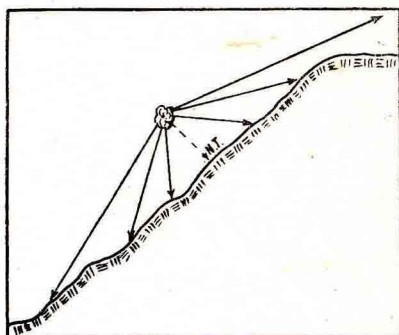
То значи да би сама површина дејства, због облика земљишта, била већа него на маневарском земљишту, те би тиме и јединице које би се налазиле на оваквом земљишту биле захваћене на већој површини. Но, са друге стране, код јаче испресецаног земљишта многе би површине у радијусу дејства атомске бомбе (позади гребена, висова и гребенчића) остале поштеђене од дејства, утолико више уколико је тачка експлозије нижа. У овом случају може се такође уочити да се општим повећањем површине дејства нарочито повећава површина (гледано кроз ефекат у нормалним условима) тежих и средњих губитака, али да су ови ефекти слабији због постојања природних заклона јер се висина тачке експлозије повећава уколико се иде даље низ стране падина. Сем тога, на красу је већа маса парчади камења одвојеног од палих блокова стена, камених зидова и трошних стена, која ударним дејством атомске бомбе могу изазвати знатна рањавања и постати чак и

убитачна. А пошто је укупна сума површина стена и камења већа, тиме се повећава ефекат и радиоактивности. Коришћењем природних закљона ударно и тоplotно дејство биће умањено, али секундарни ефекат ових дејстава може бити и повећан ломљењем и одроњавањем стена (пригњечивање, контузије, пожари, обарање стабала итд.). Степен озледе од примарне радијације код експлозије на висинама од 150 м и површинских такође се повећава, с обзиром да су инжињерски радови махом надземни, а њихово покривање, као и покривање природних закљона, условљено је постојањем земљаног покривача.

Природни закљони (шкрапе, бразде, пукотине стена, вртаче, блокови камења) бесумње пружају живој сили врло добру заштиту од сва три вида дејства. Но ефикасност њихове заштите је различита, с обзиром да разни положаји нулте тачке у односу на рељеф земљишта могу ублажити или појачати ефекат дејства. Тако ће при нултој тачки над гребеном, природни закљони на

Шема 2

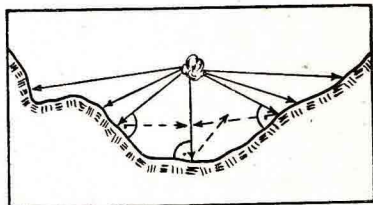

Шема 3

падинама гребена, особито позади компактнијих и већих блокова стена, пружати кудикамо бољу и сигурнију заштиту од ударног и тоplotног дејства (шема 2) него при нултој тачки на падинама гребена, где се ови видови дејства испољавају директно, те би, свакако, и заштитна јединица била слабија (шема 3).

У нижим и средњим крашким зонама је испресецаност земљишта мања, па и саме површине дејства атомске бомбе ближе се оној на маневарском земљишту. Добре и лоше стране краса при дејству атомске бомбе остају скоро исте као и на планинском красу, са нешто умањеним ефектом што зависи од постојања и дебљине земљаног покривача. Последице дејства на површине оваквога краса, који при томе има дебла земљишни покривач, унеколико би се ближе последицама на маневарском земљишту.

У крашким пољима и долинама дејство атомске бомбе ближило би се дејству у нормалним условима. Но, зависно од ширине поља и долине, можда би биле захваћене и површине страна оних висова и гребена који окружују долину-поље (случај код ужих долина и поља). Постоји вероватноћа да би одбијени таласи дубље дејствовали дуж долина, а дубина овог дејства простирала би се у извесном односу према ширини долине, висини тачке распрскавања и висини и облику суседних падина. Приближно управно дејство на све површине поља и долине, као и на стране гребена и висова, појачаће и ефекат сва три вида дејства, а одбојним таласима са свих страна стварао би се кови-тлац који би појачавао разарања и оштећења на већој површини (Махов ефекат — шема 4). Према томе, у овом случају, зоне средњих и тешких губитака вероватно би се повећавале, а природна заштита била би знатно слабија. И на

Шема 4

крају атмосферски утицаји (ветрови, кише, магле) смањиваће ефекат сва три вида дејства. Шуме ће, на пример, умањивати топлотни удар, али у њима могу настати пожари, те усто ће се и радијација дуже задржати.

У сваком случају планинска и крашка област имају своје специфичности у погледу ефикасности дејства атомске бомбе. Ефекат дејства је различит у разним крашким зонама и зависан од конфигурације земљишта, положаја нулте тачке и висине распрскавања. При нултој тачки на странама гребена ефекат је већи него када је он над гребеном, а нарочито се повећава у удољу (код ужих долина и поља) како по свом интензитету тако и по дубини дејства дуж поља — удоља.

На основу овакве анализе, могли би се извући неки тактички закључци.

Тако ће при експлозији атомске бомбе, разни положаји нулте тачке и висине распрснућа, у односу на рељеф терена и карактер краса (над гребеном, падинама гребена, у удољу), давати и различите ефекте како по захваћеним површинама, тако и по учинку сва три вида дејства. Зато се о томе мора водити рачуна приликом постројавања и избора борбеног поретка у одбрани, одређивања њене дубине, ширине, међусобног односа положаја (на предњем нагибу, на гребену, противнагибу) и међусобног односа линије ровова (распоред снага у оквиру положаја), тј. о томе да ли ће бити плићи или дубљи распоред снага и средстава, наравно, саображавајући ове моменте постојећим гледиштима одбране у конвенционалним условима. У вези са тим, поред опште идеје и задатка одбране и карактера земљишта, одређиваће се и њен карактер, тј. да ли више предности давати офанзивним или дефанзивним елементима због постојања супротности између растреситости и брзине маневра.

При распореду снага по дубини, положаји би, начелно, требали да буду најмање на таквом међусобном удаљењу један од другог, да експлозија са нултом тачком у удољу, између два узастопна гребена, не захвати снаге на задњем нагибу предњег положаја и предњем нагибу следећег.

Растреситост по дубини у долинама морала би бити већа него на гребенима.

У оквиру положаја, дубина батаљонских и четних рејона одбране требала би да буде таква да се добар део снага налази и на противнагибу, јер ће се на овај начин смањити губици, било да је нулта тачка на гребену или на падинама гребена, а маневар снагама које се налазе на противнагибу ка првој и другој линији ровова требало би вршити у моменту када нападач није у стању да употреби атомско оружје због близине својих трупа.

У циљу смањења ефекта дејства на живу силу и борбена средства, при деконцентрацији треба имати у виду да од удара једне атомске бомбе, не мора stradати више јединица чак ни онда ако се оне налазе у радијусу њеног дејства, ако се правилно искористе поједини земљишни облици (висови, гребени, вртаче итд.) и, ако се у односу на

њих, проценом највероватнијих објеката атомског дејства нападача, изврши распоред јединица. На овај би се начин и са мањом растреситишћу избегао неповољан утицај конфигурације земљишта за тактички најцелисходније образовање борбеног поретка.

При разматрању растреситости јединица на планинско-крашком земљишту на првом месту треба водити рачуна о оперативно-тактичким моментима борбе, наравно, тежећи увек да се што је више могуће смањи учинак дејства атомске бомбе. Принцип: „прво задатак па онда заштита“ морао би и у овим условима да остане на снази, само да се од старешина тражи дубља и свестранија процена свих елемената ситуације, а особито земљишта, као и предвиђање развоја борбе, јер се несумњиво великим губицима, услед дејства атомске бомбе, доводи у питање и извршење задатака.

Борбени поредак у одбрани на планинско-крашком земљишту

При разматрању борбеног поретка на планинском и крашком земљишту полазимо од концепције да у савременим условима снага одбране све више почива на активним дејствима браниоца не само у оперативним, већ и тактичким размерама. Ова се концепција широко и досада примењивала у одбрани на планини и красу, али различито, с обзиром на разлике које постоје између појединих зона планине и краса. У савременим условима питање опречности брзине маневра и потребе за већом растреситишћу изражено је у јачем степену, али ће се њихово измирење у различитим условима морати вршити на разне начине. Ова концепција више одговара за ниже и средње крашке зоне, где ће и слабије снаге, благодарећи конфигурацији земљишта и постојећим природним заклонима, моћи да обезбеде довољан отпор и где ће боља пролазност и комуникативност олакшати извођење маневра за извршење удара из дубине и јачим снагама.

На планинском красу пак, с обзиром да су брзина маневра и потреба за деконцентрацијом у врло оштрој супротности, одбрана би требала да има у себи више дефанзивних елемената, а мере против-атомске заштите требало би тражити у правилном искоришћавању земљишних облика.

Према томе, дубина и ширина одбране у средњим и нижим крашким зонама могла би се ближити оним на маневарском земљишту, а на планинском красу бити плића, али не као у конвенционалним условима, када смо могли дозвољавати да пуковске резерве због офанзивних дејстава постављамо концентрисане на противнагибу главног положаја.

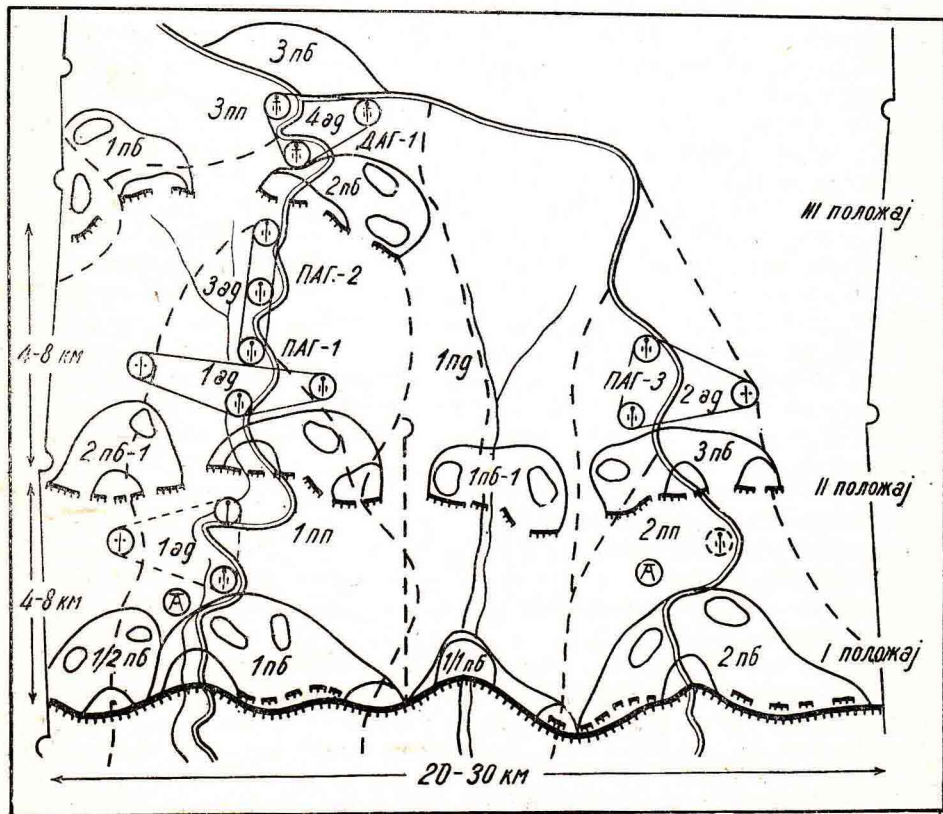
У систему растреситости овакве одбране нарочито је важан распоред тактичких резерви (других ешелона) које такође треба да буду деконцентрисане, али тако да се њихов већи или мањи део може благовремено и једновремено довести на одређену просторију ради обједињеног дејства.

На мање важним правцима, на којима ће се налазити обично слабије и покретљивије снаге и средства, нема особитих тешкоћа у

деконцентрацији појединих елемената борбеног поретка, као ни у погледу њиховог благовременог ангажовања.

На тежишту одбране пак, које ће вероватно и у условима нуклеарног рата бити усмеравањем (не увек груписањем снага и средстава, јер се почетним распоредом може стварати и привидно тежиште, а стварно динамичношћу појединих елемената борбеног поретка) за затварање пролазних зона, особито за нападачеву технику (долине, гребени — зоне дуж комуникација), ово питање се поставља у оштријој форми, особито за браниочеву тежу борбену технику, а и различито, у зависности од тога да ли ће бити усмерено за затварање долине или гребена (шема 5).

Уколико је тежиште одбране усмерено на затварање долине, деконцентрација резерви и других ешелона могла би се постићи ако се део снага за непосредно затварање долине ешелонира по дубини (коју, због појачаног ефекта атомске бомбе, и иначе треба поседати слабијим и растреситијим снагама), уз повећана запречавања и рушења, а већи део снага рокирати на суседне висове и падине гребена, користећи и њихове противнагибе, одакле се сигурније могу контро-

Шема 5

лисати долине и вршити врло успешни противнапади ка долинама и осетљивим међупросторима. У циљу повећања брзине и скривености њихових покрета, ове би снаге требале да буду јачине до чете, па и вода, пошто се морају кретати по теже пролазном земљишту. Њихове би покрете ка тежишту требало вршити благовремено, водећи рачуна о њиховом тактичком јединству у оквиру чете-батаљона при употреби. Са тежом борбеном техником, начелно, мора се ићи више (и дубље него на гребену) на деконцентрацију ешелонирања по дубини користећи при томе неравнине и увале при ободу долине. Но, и при решавању овог питања треба тежити да се примењује и један и други начин, зависно од пролазности земљишта и комуникативности (која је увек нешто боља из долине ка гребену, него обратно), као и благовремености маневра ка тежишту.

Ако је тежиште одбране усмерено на затварање праваца који иду гребеном, онда ће се при деконцентрацији резерви и других ешелона више примењивати ешелонирање дуж самог гребена него рокирање. Коришћењем падина гребена лево и десно, затим попречних гребена који се од главног гребена рачвају према долинама, унеколико би се ублажили ови недостаци. Но, при томе се мора имати у виду да рашчлањавање снага ка долини смањује брзину маневра ка гребенима, због чега у рашчлањавању борбеног поретка треба ићи више по дубини, јер се тако може постићи боља брзина маневра него савлађивањем успона из долине ка гребену.

Пошто се проблеми организациско-формациске природе, који су иначе постојали при употреби пољских јединица у конвенционалним условима, јаче осећају на планинском и крашком земљишту то се измирење противречности брзине маневра-отпора и против атомске заштите донекле мора тражити у организациско-формациској структури јединица. Што се тиче транспорта, у смислу веће покретљивости и маневарске способности борбених јединица и јединица за снабдевање, треба наћи одређену равнотежу у товарним, запрежним и моторизованим транспортним средствима, јер је потреба за товарним и запрежним транспортима, и поред атомског начела „више ватре, мање живе силе“, изразита у оваквим условима борбе. Зато би пољске дивизије морале имати допунске јединице са оваквим транспортним средствима како би се и оне могле у случају потребе прилагодити за дејства у оваквим условима борбе.

Поред овога, брзину маневра треба остваривати предвиђањима развоја ситуације, више унапред, благовременим маневрима покретом растреситих колона најближих резерви, а дубљих — дивизиских, делом или у целини, и трупним аутоtransportом, према броју употребљивих комуникација и њиховој осетљивости, затим благовременим извиђањем пролазности и скривености земљишта, као и прорачунима покрета и за најситније растресите јединице.

Деконцентрација борбеног поретка артиљерије

На тежишту одбране у конвенционалним условима на планинском и крашком земљишту биле су групе ПАГ, ДАГ итд., просторно

и временски везане за тежиште. Дивизиони су, а и целе групе, због мале дубине и конфигурације земљишта, често били распоређивани на релативно врло узаној просторији. Ова артиљерија, ако се гледа у светлу савременог динамичног карактера борбе, била је релативно статична. Њоме је било углавном лакше командовати, њено садејство са другим родовима било је олакшано, избегнута је делимична осетљивост маневра у току борбе и омогућено остварење изненадне, правремене и масовне ватре (због релативне сталности циљева).

У савременим условима борбе овакав распоред претстављао би врло осетљиве атомске циљеве, тако да је потреба за деконцентрацијом неопходна. Постављају се само питања: на који начин деконцентрисати арт. јединице, докле се може ићи са растреситошћу, како то остварити и на каквој међусобној удаљености могу бити батерије и дивизиони, а да се при томе што је могуће више ублаже последице које из тога проистичу?

Ако у разматрању појемо од концепције да снага одбране почива на противнападима и да је степен упорности одбране на појединим положајима различит и то, начелно, више у односу на дубину, онда би и снаге сваког положаја требало да имају одговарајуће арт. обезбеђење. Тако би снаге на првом, другом и трећем положају, поред придавања дела лако покретљиве артиљерије (махом брдске и минобацача), требало подржавати оноликом артиљеријом чија би ватрена моћ приближно одговарала степену отпора који се жели постићи на дајој линији.

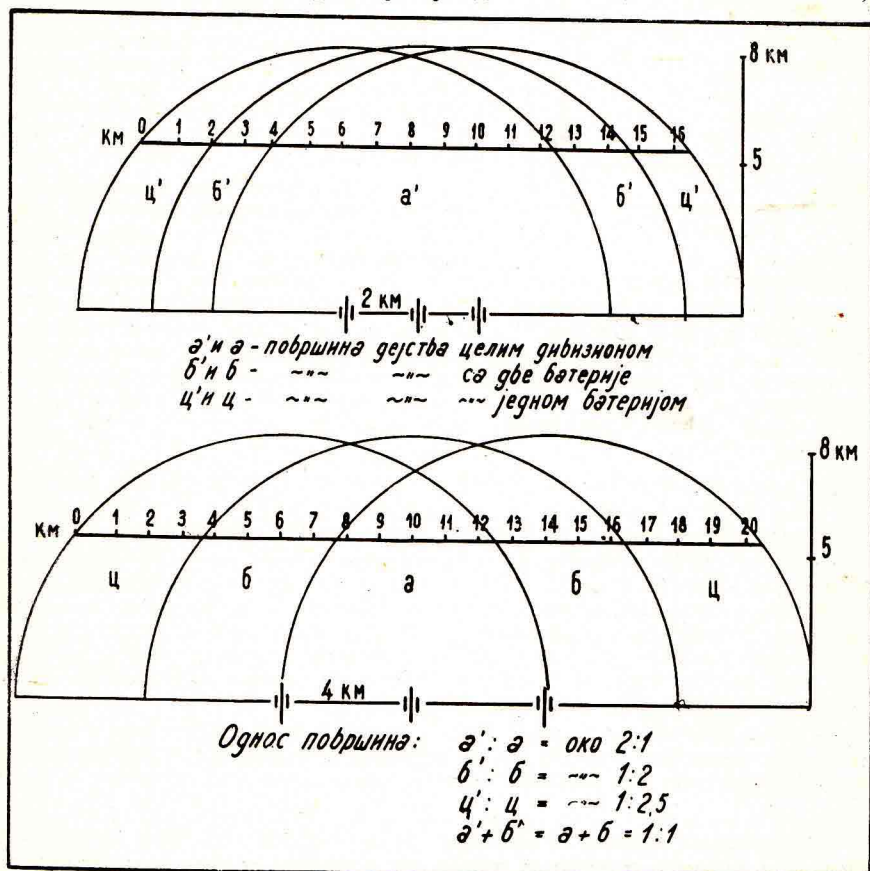
На нижем и средњем крашком земљишту (на коме се распоред пешадиских јединица врши више по дубини) оваквим распоредом артиљерије обезбеђује се растреситост по фронту (у границама могућности) и дубини, а вероватноћа избора ВП већа је и боља, с обзиром на повећану ширину и дубину распореда. Маневром ватре у границама домета артиљерије за обезбеђење другог и трећег положаја, затим маневром ове артиљерије, као и артиљерије одређене за обезбеђење првог положаја, делом или целим групама, и истурањем појединих батерија на привремене ВП могла би се обезбедити жилавост и еластичност одбране. Артиљерија другог и трећег положаја, до почетка дејства, делимично би могла бити у осматрању, а делом у очекујућем положају спремна за маневар. Поред ове артиљерије, у оквиру пешадиске дивизије требало би имати и артиљериску резерву у чијем би се саставу, осим моторизоване артиљерије, налазио и део артиљерије на тандем-товару, а чији би распоред требао да буде нешто дубљи како би јој био олакшан маневар из дубине ка теже проходном земљишту.

Пошто су на планинском красу услови за деконцентрацију често неповољни боље је да се артиљериско обезбеђење јединица на појединим положајима врши са мање артиљериских јединица али би њихова напрезања у гађању морала бити много већа — до крајњих техничких могућности. За арт. обезбеђење јединица у оваквим условима требало би имати махом лако покретљиву артиљерију. На овај начин избегла би се густина распореда на планинском и крашком

земљишту и створили бољи услови за деконцентрацију група дивизиона и батерија, за њихово маскирање и маневар како по фронту (формирањем мешовитих матичних дивизиона са по једном брдском батеријом,¹⁾ тако и у дубини одбране, коришћењем упоредних и рокадних комуникација, које се на већој дубини, особито у средњим и нижим крашким зонама, могу лакше и у већем броју наћи. Тиме би се избегао и маневар основном комуникацијом, која је врло осетљива на удар артиљерије, авијације и атомског оружја.

Слаба комуникативност и пролазност земљишта на планинско-крашком земљишту често ће диктовати да у тражењу противатомске заштите идемо на већу растреситост између дивизиона и батерије него на маневарском земљишту, тако да ће бити случајева да и батерије буду на међусобном растојању од 2 па и 4 км.

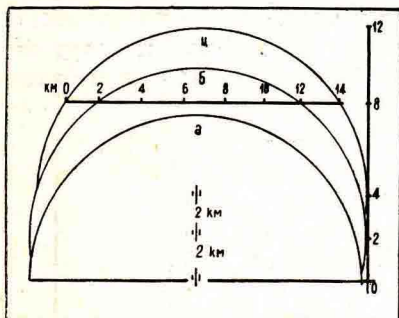
Шема 6

¹⁾ Приближавање ВП ове батерије ближе предњем крају положаја омогућило би јој учешће у остварењу КВ у оквиру дивизиона или са две батерије, тим пре што спорији темпо нападача на теже проходном земљишту то оправдава.

Намеће се питање: да ли ћемо оваквом растреситошћу имати какве користи од гађања, да ли би дивизиони претстављали ватрене јединице, с обзиром на мали домет артиљерије, технику гађања, управу ватром, командовање итд?

Ако анализирамо могућност дејства једног арт. дивизиона у линиском распореду (шема 6), са батеријама на међусобном растојању од 2 до 4 км и остстојању од 5 км од предњег краја положаја који обезбеђују, и средњом даљином гађања 8 км, онда можемо уочити следеће:

а) Прво, да се смањивањем растојања између батерија површина тучења целим дивизионом као ватреном јединицом повећава, а да се повећањем растојања између батерија повећава површина тучења једном и са две батерије на рачун тучења целим дивизионом. Упоређујући укупне површине дејства, које се могу тући код повећаног растојања од 4 км и смањеног од 2 км, једном, двама или трима батеријама онда долазимо до закључка да би однос тих површина тучених при повећаном растојању од 4 км једном батеријом приближно износио око 2,5 према 1, а двама батеријама око 1 : 1, а при смањеном растојању од 2 км ако се туче целим дивизионом око 2 : 1.

Шема 7

б) При распореду дивизиона у линију по дубини одбране (шема 7) (чешћи случајеви при одбрани ужих долина и ужих гребена) можемо запазити да је дејство дивизионом као ватреном јединицом могуће остварити тек у дубини одбране, а дејство две батерије на релативно малој дубини испред предњег краја положаја.

в) При групном распореду дивизиона (шема 8) (врло чест случај распореда дивизиона) запажамо да је при распореду батерија на међусобном растојању и отстојању од 2 км површина тучења целим дивизионом у дубини одбране, а двама батеријама на истој дубини као и под б), и да је при отстојању од 4 км између батерија гађања дивизионом као ватреном јединицом могуће тек на већој дубини одбране.

Из анализе случајева под а), б) и в) можемо извући следеће закључке:

— да повећање растојања између батерија од 2 па и 4 км у погледу домета нема особитог одраза на дејство артиљериског дивизиона као целине;

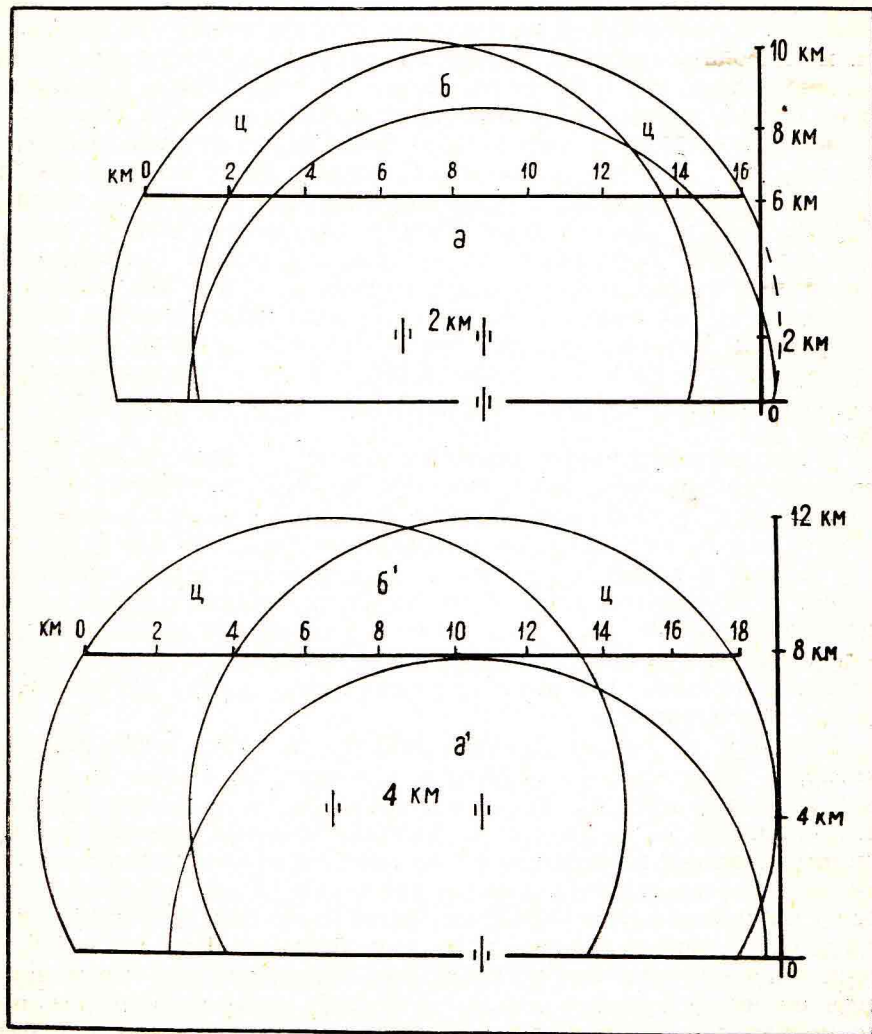
— да се приближавањем дивизиона као целине предњем крају једног од положаја и задржавањем растреситости као под а), б) и в) обезбеђује унеколико дубље дејство испред предњег краја положаја, али да не би било гарантовано арт. обезбеђење борбе по дубини (због релативно кратког дејства са њих — уколико тежиште није на њима — и потребе за извлачењем и прекидом дејства), и да ће због тога степен упорности на појединим положајима одређивати ближи, односно дубљи распоред артиљерије;

— да се повећањем домета задњих батерија (код распореда под б) и в) преко даљине успешног домета, као и истурањем појединих батерија на привремене ВП, повећава и површина дејства дивизионом као целином.

Правилним искоришћавањем земљишних облика (неравнина при ободима долина и лево и десно од гребена) у циљу противатомске заштите, растреситост може бити и мања, чему на првом месту треба и тежити у избору ватрених положаја, особито уколико арт. обезбеђење појединих положаја врши више дивизиона — група (случај код стварања тежишта).

Већим напрезањем оруђа код гађања са две па и једном батеријом могао би се компензирати недостатак гађања целим дивизионом и постићи приближан ефекат, а са друге стране, смањили би се губици, олакшао маневар и снабдевање.

Уз решење техничке стране гађања, повећана растојања повећавају ширину фронта дејства, те се у вези са новим системом осматрања, међупростори могу врло добро обезбедити. На крају, тактика артиљерије у условима нуклеарног рата захтева од технике гађања једноставан, брз и прост рад, а особито у планини и красу где се старешине морају борити са низом потешкоћа (отежано осматрање и

Шема 8

веза, отежан избор ВП, несталан карактер циљева, мали домет и ограничен маневар покретом и ватром), тако да све ово има утицаја на могућност сасређивања и масовности ватре. Ради овога би технику гађања за ове услове требало усмерити у правцу упрошћавања рада, наравно, уз што је могуће веће постизање тачности гађања.

Питање командовања артиљеријом код овако растреситог распореда мора бити еластично постављено, што захтева и динамичан карактер савремене борбе. Степен централизације зависиће од броја арт. јединица које ће учествовати у појединим фазама борбе, али однос команданата пешадиских пукова и команданта пешадиске дивизије у погледу командовања артиљеријом у сваком случају мора да се мења. Командантима пешадиских пукова морају се дати већа права и слобода у искоришћавању ватрених могућности артиљерије која их подржава. Но, и поред растреситости артиљерије, сложености маневра и веће динамичности борбе, потпуно придавање артиљерије пешадиским пуковима, ни код овакве организације одбране не би било оправдано, јер баш изнети моменти захтевају једну нижу командну лествицу ради лакшег обједињавања артиљерије. Потреба за тешњим садејством артиљерије са пешадијом у противнападима и давању отпора захтеваће придавање појединих најближих артиљериских јединица, што се делом може и предвидети у односу на чворне моменте борбе. Поред овога, често ће се морати обједињавати дејство артиљериских јединица разних група на мање важним правцима, због растреситости по дубини и по фронту, а све то тражи повремено обједињавање које се може остварити само кроз постојање штабова група.

У конвенционалним условима одбране у планини подељеност артиљерије по правцима изискивала је примену принципа подељеног командовања у целини, а сасређеног у оквиру снага на појединим правцима. Овакво командовање артиљеријом произилазало је из тога што су главни и помоћни правци напада начелно ишли природним правцима (дуж комуникација обухватајући и гребене суседних висова, долинама, гребенима) којима су се и каналисала нападачева дејства, а и браниочева средства подршке (артиљерија и друга) била су распоређена на овим правцима јер је сва тежа борбена техника била везана за комуникације.

У оквиру појединих праваца одбрана је имала више статичан карактер, а отсудност је најчешће тражена на првом положају. У току одбране у дубини, степен сасређености командовања у једним рукама опадао је за рачун мањих делова борбеног поретка, да би у појединим чворним моментима борбе опет добијао централизованiji карактер, но не више онако типичан као у првој фази одбране. Сасређеност у припреми и првој фази извођења борбе омогућавала је плански рад, садејство артиљерије и других родова војске до највишег степена (наравно све ово у границама расположивог времена), а касније су иницијатива и акције нападача унеколико реметили и онако недовољно припремљену планску акцију браниоца у дубини одбране.

Принципи сасређеног (у оквиру једног) и подељеног командовања (у оквиру целине) често су се постављали противположено, мада је међусобна удаљеност праваца најчешће била у оквиру домета оруђа, што је дозвољавало ватрено садејство артиљерије. До тога је долазило било због недовољно организованог система осматрања међупростора и дуготрајног процеса при реализовању ватрених захтева, било због балистичких својстава расположивих оруђа. Оваква организација командовања нарочито за браниоца слабог у артиљерији била је неповољна јер је био у немогућности да са мање активних праваца примењује маневар путањама, а маневар покретом махом је био отежан. Због тога су се решења унеколико тражила у стварању артиљериске резерве за употребу на теже пролазном земљишту.

У савременим условима напади ће се вероватно изводити ширим фронтovima, рашчлањеним нападним колонама. Можда не већим од батаљона са међусобним растојањима која ће обезбедити обједињено дејство на поједине објекте одбране и отстојањима која ће обезбедити благовремено потхрањивање предњих делова. Овакав поступак нападача захтеваће ревидирање организације подељеног командовања између појединих праваца код браниоца, тако да се принцип централизације неће постављати само у оквиру појединих праваца, већ ће се тражити и тешње садејство између снага и артиљерије појединих праваца. Најзад, динамичнији карактер одбране, у којој ће се тежиште чешће налазити у дубини појаса одбране (на другом, па и трећем положају) захтеваће такву организацију командовања која ће омогућавати повезивање подељеног и сасређеног командовања и њихово наизменично допуњавање.

Дакле, поред тога што је артиљерија својим транспортним могућностима везана за комуникације и лакше проходне зоне, централизација командовања у оквиру појединих праваца мораће се тако проширити да омогући обједињавање дејства артиљерије на више праваца (у границама домета и артиљеријом са убацним путањама) у циљу тучења међупростора и подршке снага на овим правцима. По дубини одбране пак, најјачи степен централизације мораће се остваривати на тежишту, а на осталим положајима према степену предвиђеног отпора на њима.

Артиљерија у покрету претставља погодан циљ за непријатељску авијацију, артиљерију и нуклеарна дејства, тако да се маневар артиљерије и правременост арт. обезбеђења појединих положаја и противнапада могу довести у питање. Због тога би било потребно да артиљериске јединице предузимају благовремене покрете и са мањим деловима, с тим да за веће покрете користе ноћ, особито ако ће се кретати главном комуникацијом, да се предвиди неколико могућих маршрута према плану маневра и да се на појединим деоницама изграђују нови путеви. Затим треба извршити благовремено извиђање и тачне прорачуне покрета и топографску организацију земљишта у рејонима где се предвиђају ватрени положаји и осматрачнице. И, на крају, треба посветити посебну пажњу обуци јединица и њиховом прилагођавању за вођење борбе на планини и красу.